

Terveys – markkinat – alkoholi – EY ja WHO

Kööpenhaminassa järjestettiin 20.–21. lokakuuta Maailman terveysjärjestön (WHO) tiloissa konferenssi ”Hälsa – Marknad – Alkohol – om EG och WHO”. Konferenssin tarkoituksena oli valaista näitä kysymyksiä eurooppalaisesta näkökulmasta. Taustana kokouksen järjestämiselle oli yhä intensiivisemmäksi käyvä keskustelu Pohjoismaiden suhteesta Euroopan yhteisöihin. Konferenssin järjestäjänä oli Pohjoismaiden raittiusneuvosto.

Syyt siihen, että juuri Pohjoismaiden raittiusneuvosto oli kokouksen järjestäjänä, kävivät hyvin ilmi neuvoston puheenjohtajan Valeri Surelin avauspuheenvuorosta. Hän totesi muun muassa seuraavaa: ”Pohjoismaiden sosiaalipolitiikka ja erityisesti alkoholipolitiikka ovat suuren kansainvälisen huomion kohteena. Pohjoismaiden rajoittava alkoholilainsäädäntö mukaan lukien rattijuopumusta koskevat lait, hinta-aseen käyttö ja turvautuminen valtiollisiin alkoholimonopoleihin ovat johtaneet tuloksiin, joita tutkitaan kaikkialla maailmassa. Tätä taustaa vasten ei olisi vain valitettavaa vaan täysin vastuutonta, jos Euroopan yhteisöjen yhtenäistämisyrittäykset pakottaisivat huononnuksiin tässä menestyksekkäässä terveyspolitiikassa. Pohjoismaiden raittiusliikkeet tuntevat vastuunsa näissä kysymyksissä ja ovat valmiit puolustamaan työllä ja tuskalla pystytettyjä alkoholin ja huumeiden käytön rajoituksia. Pohjoismaiden raittiusliikkeiden yksi tärkeimmistä tehtävistä lähitulevaisuudessa on aktiivinen mielipiteenmuokaus Euroopan yhteisöjä koskevissa kysymyksissä... Suomessa, Norjassa

ja Ruotsissa alkoholin kulutustaso on nykyään alhaisempi kuin missään Euroopan yhteisöjen maassa. Näin ei ole aina ollut. Kun alkoholi oli halpaa ja vapaasti saatavissa, kuuluivat Pohjoismaissa asuvat kansat maailman juopimpiin. Vastuuntuntoinen alkoholipolitiikka yhdistyneenä tehokkaaseen valistukseen on saanut aikaan loistavia tuloksia Pohjoismaissa. Tämä on tehtävä selväksi sekä päätöksentekijöille että suurelle yleisölle... Strategisen suunnittelun ja asiallisen valistuksen avulla voi raittiusliike muiden hyvien voimien kanssa olla vaikuttamassa Pohjoismaiden ja koko Euroopan tulevaan päihdepolitiikkaan.”

Konferenssin ensimmäinen päivä käytettiin pääasiassa Maailman terveysjärjestön terveys- ja alkoholipolitiikan esittelyyn. P. Owe Peterson, ”Lifestyles and Health” -osaston johtaja WHO:n Euroopan aluetoimistosta, luennoi WHO:n ohjelmasta ”Terveyttä kaikille vuoteen 2000 mennessä” (HFA). Hän totesi Maailman terveysjärjestön toiminnan painopisteen siirtyneen ongelmakeskeisyydestä ennaltaehkäisyyn. Tarkastellessaan lähemmin WHO:n HFA-ohjelman 38:aa Euroopan alueen tavoitetta hän totesi, etteivät nämä tavoitteet tietenkään laillisesti sidos jäsenmaita. Tämä ei kuitenkaan vähennä niiden merkitystä, koska ne tästä huolimatta ovat tavoitteita, jotka jäsenvaltiot ovat itse itselleen asettaneet ja hyväksyneet ja joiden saavuttamisesta jäsenvaltiot ovat sitoutuneet raportoimaan WHO:lle joka kolmas vuosi. Hän totesi myös, että Suomi on aina ollut hyvin aktiivinen kansanterveystyössä ja jo varhain painottanut ennaltaehkäisevää lähestymistapaa. Tällä hetkellä noin kolmasosa WHO:n Euroopan alueen jäsenvaltioista on hyväksynyt HFA-strategian ja valmistellut omat kansalliset terveyttä kaikille -ohjelmansa, kolmasosa on käsitellyt tavoitteita joissakin raporteissaan ja kolmasosa

on yhä odottavalla kannalla.

Tutkimusjohtaja Jens Hannibal WHO:n Euroopan aluekonttorista keskittyi esityksessään Euroopan aluetoimiston alkoholiohjelman esittelyyn ja alkoholin esiintymiseen HFA-ohjelmassa. HFA-strategian alkoholitavoitetta käsitellään tarkemmin tämän numeron sivuilla 274–282. Siksi tässä tyydytään toteamaan, että Jens Hannibal jälleen kerran muistutti kuulijoita siitä, että alkoholin käytöstä aiheutuu monenlaisia ongelmia niin suurkuluttajille kuin kohtuukäyttäjille. Luonnollisesti alkoholin suurkuluttajalla on enemmän ongelmia kuin kohtuukäyttäjällä. Mutta jos lähdetään liikkeelle alkoholiongelmissa, havaitaan, että suurin osa kaikista ongelmista kohtaa kohtuukäyttäjää. Tämä niin kutsuttu ehkäisyn paradoksi on yksi syy siihen, että nykyään puhutaan mieluummin alkoholiehtoisista ongelmista kuin alkoholismista. Jens Hannibal muistutti myös siitä, että pohjoismainen alkoholitutkimus on vaikuttanut alkoholipoliittiseen ajattelutapaan. Erityisesti hän mainitsi ”Alkoholipolitiikka – kansanterveydellinen näkökulma” -projektin ja ISACE-projektin, jotka hänen mukaansa ovat enemmän kuin muut lisänneet tietojamme alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen välisestä yhteydestä. Seuranneessa keskustelussa todettiin muun muassa, että WHO:n alkoholiohjelman lähtökohdat ja raittiusliikkeen alkoholipoliittinen ajattelu muistuttavat suuresti toisiaan.

Perjantai oli omistettu Euroopan yhteisöille. Päivän avasi Børge Beck Tanskasta esittelemällä Euroopan yhteisöjä Tanskan raittiusliikkeen näkökulmasta. Børge Beck muistutti kuulijoita tapahtumista Tanskan liittyyessä Euroopan yhteisöihin. Kun Tanska vielä neuvotteli jäsenyydestään, vastasi Tanskan ulkoministeri raittiusliikkeen laatiman muistion johdosta, että Tanskan mahdollinen

jäsenyyttä ei vaikuta Tanskan alkoholiverotukseen. Kuitenkin samana päivänä kun Tanskasta tuli Euroopan yhteisöjen jäsen, viinien verotus aleni 20 kruunusta 4 kruunuun litralta. Seurauksena siitä viinien kulutus kohosi 45 % vuonna 1973. Beck kiinnitti esityksessään huomiota myös muihin tärkeisiin tapahtumiin. Ensiksi Tanskassa oli käytetty erilaisia veroprosenteja kotimaisille ja ulkomaisille tuomille. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen tuomiolla tämän menetelyn vuonna 1976. Toiseksi Tanskassa on olutpurkkien käyttö kielletty ympäristöpoliittisista syistä. Tätä säädöstä yhtenäistämisyrittämiset eivät ole muuttaneet. Kolmanneksi, yksityisten kansalaisten Saksan liittotasavaltaasta tuoman oluen määrä on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti rajakaupan vapautumisen myötä. Vuodesta 1992 Børge Beck totesi, että Tanskan osalta verotuksen yhtenäistäminen johtaisi huomattavaan valtion verotulojen vähenemiseen ja alkoholijuomien hintojen alenemiseen. Hän totesi edelleen, että Tanskan eduskunnan enemmistö ei voi hyväksyä tuollaista yhtenäistämistä. Hän lopetti painottamalla, että Tanskan raittiusliike pysyy tiukkana. Alkoholien ja tupakan kulutusta on kontrolloitava ja rajoitettava terveyspoliittisista syistä. Alkoholijuomia on käsiteltävä erityistavaroina myös verotuksessa.

Norjalaisen näkökulman Euroopan yhteisöistä esitti Lyder Johs Verne. Hän totesi esityksessään, että pitkän päälle ainoa seikka, joka voi estää alkoholiverojen alenemisen, on se, että myönnetään alkoholin käytön olevan haitaksi terveydelle ja että tästä johtuen alkoholimarkkinoiden kehitystä ei jätetä yksinomaan markkinavoimien haltuun. Tähän liittyen Lyder Johs Verne peräänkuulutti pohjoismaisilta alkoholimonopoleilta selvää alkoholipoliittista linjaa. Hän muistutti myös kuulijoita Yhdysvaltojen eri osavaltioiden välillä olevista alkoholipoliittisista eroista. Vernen mielestä tämä esimerkki on hyvä muistutus siitä, että yhtenäistäminen ei mitenkään luonnonvoimaisesti ja vääjäämättömästi edellytä Euroopan yhteisöjen kanssa yhteistyössä olevilta mailta samanlaista alkoholipoliittikkaa. Lyder Johs Verne otti esille myös alkoholin käytön vaikutukset

talouteen. Hän totesi, että aivan liian usein unohdetaan, että taloudellisesti tehokas systeemi edellyttää alkoholin kulutuksen kontrolloimista, koska liiallinen alkoholin käyttö toisaalta vaikuttaa tuottavuuteen ja toisaalta aiheuttaa yhteiskunnalle monenlaisia kustannuksia.

Hans Jørn Hansen, Euroopan yhteisöjen lehdistö- ja tiedotustoimiston johtaja Tanskassa, tarkasteli Euroopan yhteisöjen sisäisten markkinoiden taustaa ja tulevaisuutta. Hän kiinnitti erityistä huomiota verotuksen yhtenäistämiseen. Euroopan yhteisöjen sisäisten markkinoiden luominen vuoteen 1993 mennessä merkitsee, että kaikenlaiset fyysiset, tekniset ja verotukselliset esteet pyritään poistamaan. Tämä merkitsee muun muassa rajakontrollin poistamista, yhteisten standardien käyttöönottoa ja tavaroiden verotuksen yhtenäistämistä. Verotuksen yhtenäistämässä on kyse arvonlisäverosta ja tuotekohtaisista veroista. Alkoholijuomille ehdotettu verotus pohjautuu lähinnä nykyisten verojen keskiarvoon. Tämä merkitsisi käytännössä, että korkean alkoholiverotuksen maissa eli lähinnä Irlannissa, Isossa-Britanniassa ja Tanskassa alkoholiverotus ja alkoholijuomien hinnat alenisivat huomattavasti. Verotukseen vaikuttaa myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen aiemmin tekemä päätös, jonka mukaan ne jäsenmaat, jotka eivät itse tuota viiniä, eivät voi verottaa viiniä raskaammin kuin olutta.

Sir Bernard Braine, Englannin alahuoneen pitkäaikainen kansanedustaja, luennoi Ison-Britannian kokemuksista Euroopan yhteisöjen jäsenenä. Braine totesi, että Iso-Britannia, samoin kuin kaikki muutkin Euroopan yhteisöjen jäsenvaltiot, on allekirjoittanut WHO:n HFA-ohjelman, johon sisältyy tavoite laskea alkoholin kulutusta 25 %:lla vuoteen 2000 mennessä. Hänen mukaansa tätä tavoitetta on vaikea saavuttaa, jos Euroopan yhteisöjen yhtenäistämispoliittikka koskee myös alkoholia. Jatkossa Braine keskittyi kuvaamaan ja analysoimaan Ison-Britannian alkoholioloja hyvin mielenkiintoisella tavalla.

Perinteisesti alkoholin kulutus on ollut Isossa-Britanniassa varsin alhaisella tasolla ja näin on vielä nyt-

kin kansainvälisessä vertailussa. Euroopan yhteisöjen maista vain Kreikassa ja Irlannissa on alhaisempi kulutustaso kuin Isossa-Britanniassa. Toisaalta Isossa-Britanniassa alkoholin kulutus on lisääntymässä; viinimaissa kulutus taas on vakaa tai laskeva. Sir Bernard Braine mielestä ei olekaan yllätys, että Iso-Britannia nähdään tärkeänä potentiaalisenä markkina-alueena Euroopan yhteisöjen viiniylijäämälle. Hän muistutti kuulijoita Euroopan parlamentin vuonna 1985 tekemästä päätöksestä viinien kulutuksen lisäämisestä niissä yhteisöjen jäsenmaissa, jotka eivät itse tuota viiniä. Braine jatkoi toteamalla, että alkoholin kulutus on kohtuullinen Isossa-Britanniassa vain, jos kulutustasoa verrataan muihin maihin. Jos vertailukohteena on Iso-Britannia kolme vuosikymmentä sitten, näyttäytyy nykyinen kulutustaso varsin korkeana. Kulutuksen kaksinkertaistuminen toisen maailmansodan jälkeen on lisännyt merkittävästi myös erilaisia alkoholista aiheutuvia haittoja.

Seuraavaksi sir Bernard Braine analysoi esittämiään kehityskulkuja. Hän otti lähtökohdaksi tosiasian, että alkoholikontrolli oli tehokasta 1900-luvun alussa, itse asiassa niin tehokasta, että nuoremmilla sukupolvilla ei ole mitään käsitystä siitä, kuinka vaikea alkoholiongelma on aikaisemmin ollut. Nuoret sukupolvet eivät ole tämän vuoksi ymmärtäneet tarpeellisuutta kontrolloida alkoholin kulutusta ja haittoja. Sen sijaan nuoret sukupolvet ovat alkaneet nähdä alkoholin kulutusta rajoittavat säännökset yhä suuremmissa määrin mielivaltaisina puuttumisina henkilökohtaisiin vapauksiin. Seurauksena on ollut rajoitusten kumoaminen. Lisääntynyt hyvinvointi ja vapaa-aika, ulkomaanmatkat ja paremmat yhteydet, kaikki ne ovat vaikuttaneet siihen, että alkoholin käyttö on muuttunut yleisyyskulutuksesta jokapäiväiseksi aktiviteetiksi. Ironista tämän päivän tilanteesta on se, että samalla kun alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen kasvu on taas saanut monet kaipaamaan ja vaatimaan alkoholipoliittisia rajoituksia, ei jäljellä ole muita keinoja kuin tiedotus ja valistus sekä hintapolitiikka. Ja kaiken lisäksi Euroopan yhteisöjen yhtenäistämispoliitik-

ka on uhkaamassa poistaa mahdollisuuden käyttää hintapolitiikkaa alkoholipoliittisiin tarkoituksiin. Isolle-Britannialle, samoin kuin Irlannille ja Tanskalle, tulisi ehdotettu yhtenäistäminen merkitsemään alkoholiverojen voimakasta alenemistä, kun taas muissa Euroopan yhteisöjen maissa alkoholiveroja olisi nostettava. Brainen mukaan the Institute of Fiscal Studies in London on arvioinut, että ehdotetut alkoholiveron muutokset lisäisivät Ison-Britannian alkoholin kulutusta 39 %. Rooman sopimukseen liittyväksi ongelmaksi Braine totesi sen, ettei se tee mitään eroa alkoholin ja muiden tavaroiden kesken. Rooman sopimus ei myöskään mainitse mitään yhteisestä terveyspolitiikasta.

Olen edellä referoinut Brainen esitystä melko perusteellisesti, koska Ison-Britannian kehitys muistuttaa monessa suhteessa Pohjoismaiden kehitystä. Alkoholin saatavuus on parantunut viime vuosikymmeninä, ja myös Pohjoismaissa alkaa hintapolitiikka monopolisysteemin ohella olla ainoita kontrollitoimenpiteitä, joiden suhteen Pohjoismaat eroavat viinimaista. Mitä tulisi tapahtumaan, jos yhtenäistämisyrittäykset poistaisivat nämäkin eroavuudet ja jos valistus ja tiedotus jäisi ainoaksi alkoholipoliittiseksi keinoksi? Ovatko päätöksentekijät todella vakavasti pohtineet tätä mahdollisuutta, joka itse asiassa voi olla tosiasiallinen tilanne Tanskassa muutaman vuoden kuluttua.

Konferenssi ei tarjonnut selvää vastausta kysymykseen, mitä tulee tapahtumaan alkoholille yhtenäistämisprosessissa. Alkoholiverot eroavat siksi paljon eri Euroopan yhteisöjen jäsenmaissa, että ongelmallista ei liene vain niiden huomattava alentaminen Irlannissa, Tanskassa ja Isossa-Britanniassa, vaan myös niiden huomattava korottaminen viiniä tuottavissa maissa. Kokouksen kuluessa kävi ilmi, että ainakin Iso-Britannia ja Tanska ovat esittäneet enemmän tai vähemmän selviä varauksia alkoholiverojen yhtenäistämiseen. Keskusteluissa todettiin myös, että monopolisysteemiin perustuva alkoholikontrolli ei ole ristiriidassa Euroopan yhteisöjen periaatteiden ja yhtenäistämisyrittämysten kanssa, kunhan vain kotimaiset

ja ulkomaiset tuotteet saavat saman kohtelun.

Konferenssin toinen lopputulos on hieman valoisampi. Konferenssin kuluessa tuli selvästi esiin, että alkoholitutkimus on vaikuttanut alkoholipoliitikasta käytyyn keskusteluun ja tapoihin jäsentää alkoholi kansanterveydelliseksi riskitekijäksi. Tutkimus ja raittiusliike eivät myöskään ole aivan yksin näkemyksineen ja pyrkimyksineen. Euroopassa on myös muita voimia, jotka pyrkivät parantamaan kansanterveyttä ja jotka jo nyt ymmärtävät, että täysin kontrolloimaton alkoholin myynti ei ole ongelmatonta. Edelleen voi kysyä, millaiset ovat mahdollisuudet saada aikaan Euroopan yhteisöissä keskustelua alkoholin taloudellisista ja sosiaalisista puolista. Euroopan yhteisöissä painotetaan voimakkaasti taloudellista tehokkuutta. Näinkin yksipuolisesta ja kapeasta tarkastelukulmasta pitäisi kuitenkin olla jokseenkin selvää, että alkoholiverojen yhtenäistäminen alhaiselle tasolle ei ole taloudellisesti viisasta. On myös vaikea uskoa, että taloudellisesti järkevin tapa ratkaista Euroopan yhteisöjen viinin ylituotannosta syntynyt ongelma on juottaa viini tai siitä tislattu alkoholi Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden tai niiden ulkopuolella pysyttelevien maiden kansalaisille. Tällä hetkellä tämä ajatus tuntuu kuitenkin olevan Euroopan yhteisöjen alkoholipoliitiikan ydin.

Esa Österberg

Viinapään ravistelua

Peltonen, Matti: Viinapäätä kolera-kauhuun. Kirjoituksia sosiaalihistoriasta. Helsinki: Hanki ja Jää, 1988, 206 sivua
Artikkelikokoelmansa johdannossa Matti Peltonen kysyy, olisiko ”kansainvälisestä keskustelusta” omien kysymyksenasettelujen antajaksi suomalaiselle sosiaalihistorialle — tai tarkemmin sanoen talous-, sosiaali- ja populaarikulttuurin historialle. Voisiko sosiaalihistoria näin ir-

tautua poliittisen historian ja modernisaation historian oteesta?

Vastaus on myöntävä — sillä li-säyksellä, että kansainvälisen keskustelun seuraaminen jää helposti vain muotitietoisuudeksi, ellemmme ole ”selvillä oman tutkimuksemme kehityksestä ja tilasta”.

Tähän on helppo yhtyä, mutta varsinainen pulma onkin tietysti siinä, mikä on pelkkää muotitietoisuutta ja mikä harkittua kotimaisen ja ulkomaisen yhdistämistä.

Peltosen kirja havainnollistaa yhtä ratkaisua ongelmaan. Sen kirjoituksen tuoreus, sen pikapiirtojen viehäytys perustuu näkökulmiin, joita on omaksuttu vapaasti ja pidäkkeettömästi ulkomaisesta tutkimuksesta. Painokkaimpia ovat kaksi ensimmäistä osaa. Niissä käsitellään rakasta viinapäätämme ja muita viinaan liittyviä asioita ja toiseksi historiallisen yhteiskuntatieteen tai yhteiskuntatieteellisen historian kolmea merkkihahmoa. Kolmannessa osassa eritellään eräitä arkipäivän historiasta (urheilusta, hajuista, taudista) viime aikoina julkaistuja teoksia ja analysoidaan koleraepidemiaa Turussa 1831.

Peltosen strategia oman ja vieraan yhdistämisessä on sellainen, että hän riisuu supisuomalaisilta ilmiöiltä niiden väitetyn suomalaisen erityislaadun. Hän esittää ne variaatioina historiallisista teemoista, joita muualla on eritely mutta joita suomalaistutkimus ei ole ymmärtänyt suhteuttaa omiin oloihimme. Ja selvästi häntä kiinnostaa myös seuraava askel: itse suomalaista erityislaatua korostava tapa tarkastella omia olojamme, se miten ”suomalaisuudesta” sinänsä on tullut luonnehdintojen ja selitysten peruste.

Suomalaista laatua Peltonen riisuu muun muassa ns. viinalla ajelulta ja nuuttipukkikulkueilta. Edellinen (ja yleisemminkin alkoholin merkitys) talonpoikaisessa vaihtokaupassa rinnastuu niihin vaihdon ja lahjan muotoihin, joita etenkin Marcel Mauss on analysoinut. Nuoruuskaisten ja miesten ikäryhmäjuhlia (joissa nuuttipukit esiintyvät) eritellään maaseudun karnevalismin valossa. Vertailut ovat konkreettisia, ja ”kansainvälinen keskustelu” tekee tutut asiat ja ympäristöt ikään kuin vieraiksi. Paralleelien esittäminen